

MASARYKOVA UNIVERZITA

(Attila Vincze), Filip Křepelka

Právní komparatistika

IDEOLOGIE A PRÁVO

Důvody

- Náboženská práva jako vyčleňovaný fenomén.
- Zejména islámské právo jako třetí právní systém vedle kontinentálního a common law.
- Nenáboženské, ba protináboženské Česko.
- Post-socialistické právo jako pokračování, „dědictví“ socialistického režimu.
- Jaké bylo socialistické právo, v čem bylo jiné? V čem zůstávalo normální, tj. kontinentální?
- Jaký vliv mají vůbec jednotlivé ideologie na stát a právo?

Členění: náboženství a ideologie

- Náboženství: představy, že svět ovlivňují nadpřirozené síly, otázka smrti a záhrobí, duše, ovšem velmi rozdílné, poly-, heno- a monoteistické, neteistické (orientální), organizované a neorganizované jako církve a podobná společenství, resp. sekty, vyjádření - svaté knihy a jejich absence, různě rozvinutá věrouka (teologie).
- Zkoumá: religionistika...
- Nábožensko-filosofické systémy jako přechod.
- Politicko-sociální ideologie - liberalismus, konzervativismus, socialismus, komunismus, nacionalismus, kosmopolitismus, ale též environmentalismus, feminismus, gender, multikulti etc.

Islámské právo – šaría

- Bývá vesměs uváděné jako třetí právní systém.
- Uplatňuje se výrazně či zásadně ve zhruba padesáti státech s muslimskou většinou.
- Monoteismus, prorok – válečník a organizátor komunity.
- Svatá kniha: korán.
- Sunna, hadísy (tradované výroky proroka), qijás (analogie), idžmá (konsensus učenců).
- Různé výkladové školy.
- Státy mající jako základ práva šariú.
- Státy zapracovávající přístupy šarií do kontinentálního práva či common law – bývalých kolonizátorů.

Judaistické právo - halacha

- ❏ Starý židovský stát – v dávné historii.
- ❏ Následně židovská komunita „ve svaté zemi“ a v diaspoře pod nadvládou všelikých impérií.
- ❏ Tóra – Tanak – Talmud (Mišna, Gemara) – identifikace pravidel správného chování.
- ❏ Ortopraktické náboženství – tj. důležité jsou hlavně praktiky. Mesiášská očekávání a výklad světa rozdílné.
- ❏ Halachické právo jako určitý vklad do práva moderního židovského státu Izrael.
- ❏ Soustavné přemýšlení v rámci náboženských obcí (rabín – není kněz) – dalo ve střední Evropě vyrůst židovské přítomnosti např. v advokacii?

Zobecnění

- Původně stát organizovaný na náboženském základě.
- Stát chránící a prosazující kult.
- Nanejvýš trpění jiných náboženství.
- Svaté knihy: korán, tóra.
- Jejich původní znění – hebrejšтина (biblická) a arabština.
- Problémy s překlady – spíše zdrženlivost.
- Bibliolatrie? Zbožštění slova namísto model?
- Hlavně příběhy se zásadním náboženským významem.
- Pravidla roztříštěná, potřeba systematizace, potřeba promýšlení, různé výklady.

Pozoruhodný vývoj práva v křesťanském světě

- Křesťanství - náboženský směr – Ježíš Kristus, apoštolové, sv. Petr a následovník sv. Pavel z Tarsu...
- Židovská sekta, jež však oslovila zejména ne-židy? Krize jiných náboženství – římského, řeckého a dalších polyteistických náboženství, tendence.
- Na počátku nemělo žádné mocenské ambice – apokalyptická očekávání. Nakonec však postupně převládlo a samo se všelijak vyrovnávalo s převládnutím včetně státu – různá řešení.
- Bible o dvou částech – starý a nový zákon (smlouva, testament), dva jazyky. Misijní náboženství s univerzální aspirací si žádá překlady. Velké téma překládání bible.

Římská říše, římské právo

- ❏ Sama Římská říše však byla polyteistická. Křesťanství se v ní prosadilo postupně.
- ❏ Římské právo – archaické, republikové, imperiální, post-imperiální jako dědictví jako v byzantské říši (justiniánské kodifikace)
- ❏ Propracovaný a promyšlený systém práva:
- ❏ Jistě, otroctví.
- ❏ Odpoutání od náboženství, nenáboženské právo.

Dědictví pro katolickou církev a vzdělanost

- Postupné přijetí křesťanství římskou státní mocí.
- Souběžně výběr pravověří: potlačování herezí.
- (jednotlivé koncily)
- Dva jazyky státu a práva – latina a řečtina, podobně jako dva jazyky církve (hebrejšťina jen teoreticky).
- Vzdělanost však přesahovala náboženství.
- Též klasická filosofie a před-věda jako antické dědictví.
- Určitá interakce též s islámským / arabským světem.

Dvojvládí

- Univerzální katolická církev v 1. tisíciletí (až do schizmatu Západ-Východ).
- Vedle toho státnost jednotlivých států s vlastními tradicemi.
- „Francká říše“, „Římská říše národa německého“, ale také další království a jiné státy s křesťanskými a pokřesťanštělymi elitami.
- Vědomí dvou mocí: církevní a sekulární.

Středověk, raný novověk

- Postupná diferenciacie křesťanství
- Rozkol Západ – Východ (katolicismus / pravoslaví)
- Reformace – rozkol Sever – Jih.
- Křesťanství je více dogmatické – ortodoxie, resp. hereze...
- Mnohé státy – nejdříve monarchie, posléze národní státy.
- Státy vesměs opírající se o panující náboženství, náboženská tolerance se prosazovala pomalu a pozvolna.
- Zvláštní politické postavení římsko-katolické církve ve společenství států – monarchií, přetrvávající dodnes.

Právo v křesťanských státech

- Zároveň ale síla římského práva a obyčejová práva.
- Pre-moderní a moderní kodifikace (19. století) už jsou vsutku nenáboženské.
- Jak víme, rozdílné common law a kontinentální právo.
- Zároveň nicméně leckteré křesťanské hodnoty zachovávané v právu po celá staletí.
- Teprve nenáboženské politické ideologie je postupně začaly omezovat a teprve potom třeba vytlačovat.

Kanonické právo

- Vnitřní právo Římsko-katolické církve a některých přidružených církví.
- Kodifikace – Codex iuris canonici.
- Též v dalších církvích, zejména těch „státních“ lze nalézt období kanonického práva.
- Vnitřní uspořádání instituce.
- Přesah ven - zejména manželství, svátostné pojetí, nerozlučitelnost, na jedné straně patriarchát, na druhé straně určitá ochrana ženy jako slabší strany (monogamie, odmítnutí zapuzení?).
- Zpracování teoretických aspektů....

Moderní doba: kontext

- 19. až 20. století
- Obrovský technologický vzestup: parní stroj, elektřina, spalovací motor, modernizace dopravy, telekomunikace, průmyslová hromadná výroba, modernizace zemědělství....
- Velké proměny hospodářství: průmyslová revoluce.
- Velké proměny společnosti: rozpad tradiční společnosti, urbanizace, pokles významu náboženství.
- Velké proměny politiky: postupná demokratizace – volební právo.
- Věda a výzkum - včetně ideologie scientismus.

Nenáboženské – politicko-sociální ideologie

- ❏ Velké politické ideologie: (socialismus bude ještě zmíněn)
- ❏ Liberalismus – zejména ekonomický, svoboda podnikání, odmítnutí výsad a omezení, otevření obchodu, ale také osobní svoboda (nezapomínejme na otroctví!)
- ❏ Konzervativismus – reakce, uznání vlivu komunit, náboženství, ale také adorace předchozího uspořádání – monarchie, feudalismus.
- ❏ Křesťanská demokracie – pokus o syntézu se zachováním role náboženství.
- ❏ Nacionalismus – zdůraznění národa jako základu státu, ba šovinismus, extrémní verze fašismus, nacismus, militarismus.
- ❏ Doplňkové ideologie: kosmopolitismus, feminismus,

Moderní kodifikace

- Právní etatismus: stát určuje právo.
- Scientismus.
- Moderní kodifikace: Code civil (Napoleon), ABGB (1811), BGB (1900) – ovšem po zemských kodifikacích.
- Další typické kodifikace: trestní kodexy, procesní kodexy, později administrativní, kodexy pro jednotlivá odvětví a agendy...
- Ideologický základ: směs liberalismu, konzervativismu, socialismu...

Reformní a revoluční směry

- Socialismus – ideologie reagující na sociální problémy, které přinesl v 18. a 19. kapitalismus – vykořenění z venkovských komunit, ale také konec trpného přijímání bídy a obrovských rozdílů feudalismu.
- Reformní socialismus (též křesťansko-sociální proud), snaha o zmírnění dopadů reformami. Sociálně-demokratický politický proud.
- Komunismus: radikální, revoluční proud. Postupné formování ideologie (Marx, Engels, Lenin) s některými eschatologickými rysy, kvazireligiózními prvky.
- Anarchismus: jiný radikální a revoluční proud, jen s omezenými politickými úspěchy (Španělsko).

Socialistický stát

- ❏ Neúspěch světové revoluce: socialismus v jedné zemi – Sovětský svaz Expanze po druhé světové válce: podřízené a nepodřízené socialistické státy v Evropě (různý vývoj), socialistické státy v Asii – zejména velmoc Čína, jednotlivě vývoz do některých dalších zemí.
- ❏ Revoluční ideologie, výrazná proměna hospodářství – znárodnění, plánování, přerozdělování, politiky – vláda revoluční politické strany, její nárok na řízení, výrazná společensko-kulturní změna.
- ❏ Ovšem vždy v různém prostředí, se zachováním určitých rysů příslušných národů, států a práva.

Socialistické právo – uvnitř

- Nejdříve odmítání a podezřívavost. Stávající právníci jako spíše opora předchozích řádů.
- Kontinentální právo jako nástroj, který by mohl mít různý obsah – právní pozitivismus. (zanedbatelný revoluční socialismus v zemích common law)
- Reálný socialismus – další desetiletí – v různých socialistických státech v různých podobách.
- Zákonost (socialistická) – stabilizace režimů reálného socialismu, v některých případech jejich umírnění.
- Ideologie ano, nikoli však „svaté spisy“ jako korektiv, jejich výklad omezen na úzké kruhy.

Socialistické právo - navenek

Sebeprezentace jako dalšího právního systému.

Zdvořilé přijímání ze strany západní komparatistiky, umožňující omezenou spolupráci s (některými) právními vědci v socialistických zemích?

Za Československo prof. Viktor Knapp.

Rozuměli na Západě socialistickému právu? Jak moc rozuměli socialismu jako režimu (tzv. kremlologie)

Kontinentální právo jako variabilní, technický nástroj, který umožňuje získat dle politické vůle různý obsah.

Ovšem „metoda“ stejná.

Post-socialistické právo – dědictví socialismu v právu

- Kischel kontext „Osteuropa“
- Každý stát je ovšem samostatný svět.
- Democratizace, liberalizace, komercializace, globalizace.
- Co právo? Určitá setrvačnost. Formalismus, revolty proti němu. Neefektivita.
- Nihilismus, cynismus, v Česku „Švejk a Kafka“.
- Zpětné hodnocení socialistického práva: zplanění, vulgarizace, primitivizace práva a jeho přetrvávání.
- Ovšem každý post-socialistický stát je samostatný.
- Co ale současné Rusko, co současná Čína?!

Kontext II: post-moderní doba

- Konec 20. století a začátek 21. století: současnost.
- Kolaps socialistického tábora, rozpad blokového uspořádání, dokončení dekolonizace. Postupování technologických modernizací.
- Konec dominance Západu: nástup Asie apod...
- Nové komunikační a informační technologie: optické kabely, počítače, internet.
- Internet jako informační revoluce.
- Deindustrializace Západu: globální outsourcing.

Recentní ideologie včetně nezápadních

- Nové akcenty: feminismus, kosmopolitismus.
- Moderní inkarnace: gender, multikulti.
- Levicový liberalismus, exaltovaná podoba woke (až víra?).
- Environmentalismus: jako reakce na lokální stejně jako globální ohrožení životního prostředí.
- Reakce: anti-, tj. odmítání.
- Proměna politické scény: odchod pravo-levého uspořádání, nástup liberální versus iliberální.
- Euro/amer centristus: islámský, neokonfuciánský, hinduistický revival.

Moderní trendy v právu

- Určité odrazy v moderním právu.
- Ve 20. století nárůst legislativy: nejen kodexy, ale též řada dalších zákonů a předpisů...
- Byrokratizace, judicializace.
- Informační revoluce (internet)
- Soudobé právo mimořádně komplexní.
- Přesto určité trendy.
- Strategická litigace.... Úspěchy. Zdánlivé?
- Law and ... - ideologická reflexe, až kritika existujícího práva („mužské právo“, „antropocentrické právo – devastující přírodu).

Integrace a globalizace

- Nejenom inspirace v zahraničí: pochopitelná dominance angloamerického prostředí (mající své puritánské dědictví) díky dominanci jazyků – svět moderních ideologií.
- Ale též role, kterou mají obecně mezinárodní organizace a mezi nimi výrazně silnější a obecnější kvazi-federace Evropská unie.
- Nepřekvapí, že tyto mezinárodní organizace a struktury jsou zhusta nositelem určitých ideologií (liberalismus pravicový i levicový) a odpor či pochybnosti pak napájí odlišné ideologie.